

A „Semmelweis-kutatás” története

Kapronczay Károly dr.

Az *Orvosi Hetilap* alapításának 160. évében
a Szerkesztőség felkérésére készített tanulmány.

Semmelweis halála után elültek a szakmai viták, mintha megnyugodott volna a nőgyógyász-szülész társadalom. Szép gesztusnak tűnik, hogy Semmelweis Ignác Allgemeine Krankenhausban felállított ravatala előtt – 1865. augusztus 14-én – nemcsak bécsi barátai, hanem ellenfelei is lerótták tiszteletüket. Igaz, itt csak Markusovszky Lajos képviselte a családot és a pesti orvostanári kart, más senki nem jött el Pestről. A pesti és bécsi szakmai és napilapok rövid hírből közölték Semmelweis halálát, részletesebb megemlékezésre éveket kellett várni.¹ Ettől függetlenül a pesti orvosi kar, az orvostársadalom véleményét mondja ki Lumnitzer Sándor az Orvosegyesület 1865. október 14-i szokásos éves nagyülésén Semmelweis Ignácra: „Fájlaljuk továbbá Semmelweis Ignác egyetemi tanár, tagtársunk ép oly váratlan, mint gyászos kimúltát. Ő munkás élete, szaktudománybani buzgósa, bűvár szelleme s gyümölcsöző eszméi által nemcsak közelebbi hívei, – de azt mondhatni az egész szaktudományos világ színe előtt vívott ki magának történelmi emléket.”² A későbbi „Semmelweis-kutatók” alaposan átvizsgálták az 1860-as évek közepén rendezett tudományos ülések anyagát, de nem találtak Semmelweis felfedezésére utaló megnyilvánulásokat, de bírálatokat sem.

A csendet Ambró János (1827–1890) kisújszállási városi főorvos törte meg, amikor a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók egri vándorgyűlésén (1868. augusztus 25.) az „állatorvosi szakosztályban” Nagykun-Kisújszállás betegségei és halálozási viszonyairól tartott előadást.³ Itt részletesen szólt a csecsemőhalandóságról, amelynek leküzdésében nagy szerepet szánt a bábáknak, elsősorban a terhesgondozás, a gyermekágyasok és újszülöttek gondozása területén. A bábaképzés reformját sürgette, amelynek alapján tagja lett a bábaképzés reformját előkészítő bizottságnak. Így került a szakmai közvélemény látókörébe Ambró János, akit 1868-ban a Budapesti Királyi Orvosegyesület levelező tagjának választott és bemutatkozó előadását (1870. január 8-án)

„A szülőházak és Semmelweis tanár tana” címmel tartotta meg. Alapgondolata: a megfelelő tudású és felkészült bábák biztosítása mellett szülőházakat kell szervezni, ami biztosítéka lehet a csecsemőhalandóság megállításának. A szülőházak fontosságát a következőkkel bizonyítja: „A szülőházak árnyékoldata, melynek ellenében a gyógy eljárás tehetetlen, de a boldogult Semmelweis tanár által felfedezett aetiologicus mozzanatokból folyó hygiaenai elvek szigorú alkalmazása a szülőházak létét fenyegető e csapást elhárítani képes. – Ezen, életében félreértett, erélyes meggyőződése egész erejével küzdő tanárnak és érzékenyen sokat bántalmazott nagy bűvárszellemnek a tények kérlelhetetlen logikája, a fürkésző ész szigorú következményei, a kísérletek és döntő statisztikai adatok bizonyító ereje által megerősített, némiképp más alakban, de lényegében általa hirdettet, egyre nagyobb kiterjedésben nyilatkozó, s reményleni lehet, hogy nem sokára teljes diadalra vergődő tana megmentette és megmenti százezrek, milliók életét, s a szülőházak létét.” Semmelweis igazát saját gyakorlatából hozott adatokkal is bizonyította és a profilaktikus elvek alapján javasolta a szülőházak szakmai munkájának megszervezését. Végetül felhívta minden orvos figyelmét, hogy „tanulmányozni kell Semmelweis munkáját, hirdetni minden tanszékéből tanát, hogy minden orvos egész kiterjedésében, correcte ismerje azt”.⁴ Az előadáshoz Fleischer József (1829–1877) úgy szólt hozzá, hogy Ambró munkáját az Orvosegyesület nyomtassa ki. Ambró Semmelweisszel kapcsolatos álláspontjával Poór Imre – az örök ellenkező és a *Gyógyászat* főszerkesztője – egyetértett, de megjegyezte, hogy a „gyermekágyi láznak az állati anyag felszívásán kívül egyéb oka is van, különben miképpen lehetne megfejtani a falvakban, tiszta magánházaknál előforduló gyermekágyi láz-eseteket?”

Ambró a későbbiekben is következetesen – különböző szakmai fórumokon tartott előadásaiban – kiállt a Semmelweis-doktrína mellett, amelynek következtében Fleischer József 1872-ben az Orvosegyesületben megtarthatta Semmelweis-emlékelőadását. Ambrót a Pozsonyban

¹ Benedek István: Semmelweis és kora. 2. bővített kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

² Lumnitzer Sándor: Orv Hetil. 1865; 9: 40. szám.

³ Kapronczay Károly: Ambró János emlékezete – halála centenáriuma. Orv Hetil. 1990; 131: 2209–2210.

⁴ Ambró János

felállított bábaképző intézet igazgatójává (1873. január 1.) nevezték ki.

1872-ben Semmelweis Ignác felett az emlékbeszédet – mint már említettük – Fleischer József tartotta, akit a szakirodalom a Semmelweis-doktrína legszilárdabb követőjének és támaszának tart. Fleischer 1853. június 13-án kapta meg orvosi diplomáját a pesti orvosi karon, majd 1854 áprilisában kinevezték tanársegédnek a Birly Ede Flórián (1787–1854) vezette szülészeti klinikára. Itt kötelezte el magát végleg a nőorvoslás mellett. Egy év múlva, Birly halála után, Semmelweis lett a klinika professzora. Birly a gyermekági láz okát a levegőben terjedő titokzatos kórban látta, ezért a Semmelweis mellett eltöltött évek döntő jelentőségűek Fleischer számára: alapjaiban megismerte Semmelweis kutatásait, a megelőzés jelentőségét és megértette a Semmelweis-doktrína lényegét. Tanúja lehetett az első, Semmelweis által végzett császármetszésnek (1857. március 19.), amelyről ő írt beszámolót az *Orvosi Hetilap*ban. Ott volt az 1863 januárjában Balassa Jánossal végzett petefészekműtétnél is. Semmelweis, a gyermekági láz okát bizonyító statisztikáját Fleischer segítségével készítette el, majd az *Aetiologia* megjelenése után Fleischer írta meg az első méltatást és a könyv bővebb ismertetését 1861-ben a *Gyógyászat* című folyóiratban. Az elmondott Emlékbeszéd, a felismerés tényszerű leírása és elemzése mellett, valóban hitvallás volt Semmelweis életműve és munkássága mellett. Nem véletlenül hivatkoztak sokszor Fleischerre, aki 1869-től a Rókus Kórház szülészeti osztályának élére került. Itt Semmelweis tanításának szellemében dolgozott: a szülönőket külön helyezte el a nőgyógyászati betegektől, a rákos betegeket más épületbe helyezte el. Szigora még Semmelweisen is túltett, osztályán több éven át a gyermekági lázban megbetegedettek aránya egy százalék alatt maradt. Kiváló operatőr volt, seb-fertőtlenítési eljárások vonatkozásában még a merésznek tűnő eljárásoktól sem riadt vissza. Életének utolsó éveiben elhatalmasodó betegsége akadályozta meg szakmai tapasztalatainak leírásában.

A Semmelweis-kutatások kezdete

Ezek háttérben elsősorban Fleischer hatását fedezhetjük fel. Segédorvosa, az 1867-ben orvossá lett Beretzky Endre (1842–1921) – a későbbi kőbányai ismert körorvos, református presbiter, 1890-től a Paula Szülőotthon első igazgatója – kétéves németországi tanulmányúton vett részt. Elsősorban a szülészeti-nőgyógyászati osztályokon képezte tovább magát és „semmelweisi szempontokból” vizsgálta a kórházi viszonyokat. Rendszeresen úti beszámolót küldött az *Orvosi Hetilap*nak. Tíz évvel az első „nyílt levél” megjelenése után írta, hogy „Semmelweis tanár már sok hódítást tett. Néhol csak hallgatva követik, másutt vezérnek nevezik őt. A legnagyobb örömmel írhatom, hogy olyan híres egyetem, mint a berlini, azon elvek szerint halad ma, melyeket eleinte kételyvel fogadott.” Nagy hatást gyakorolt Beretzkyre Martin

professzor, aki elrendelte a vizsgálatok előtti szigorú kézmórást kálium-permanganátos oldattal, valamint megtiltotta a boncoláson részt vett orvosoknak a 24 órán belüli betegvizsgálatot. Sajnos a legtöbb helyen nem vezettek betegstatisztikát, így a gyermekági lázzal kapcsolatban csak hozzávetőleges adatokat kaphatott. A semmelweisi tanok érvényesülését tapasztalta Koppenhágában, Boroszlóban, Drezdában, Halléban. Az utóbbi helyen, a szülészeti klinikán megtiltották a gyakornokoknak a boncoláson való részvételt.⁵

Ugyancsak Fleischer segédorvosa volt Liebmann Mór (1842–1908) – a későbbi neves szülész, a Budapesti Orvosi Kaszinó egyik alapítója, majd elnöke –, aki 1872-ben mehetett a Schordan-féle egyetemi ösztöndíjjal európai tanulmányútra. Szintén az *Orvosi Hetilap*nak írt úti beszámolóban mutatta be – többek között – a semmelweisi tanok érvényesülését, illetve a gyermekági lázzal kapcsolatos helyzetet. Liebmann megfordult Bécsben, Münchenben, Würzburgban, Heidelbergben és Párizsban. Bécsben Braun és Spath klinikáján járva megállapította, hogy „a bécsi iskolán a boldogult Semmelweis tanár által felállított fertőzési tan már általánosan el van ismerve”. Heidelbergben Lange klinikáján is hasonló tapasztalatot szerzett. Érdekes tapasztalatai voltak Párizsban és Liege-ben, ahol jól felszerelt kórházak szülészeti osztályain általában 2% alatt tartják a gyermekági lázban elhaltak arányát. Igaz, amikor emelkedik a halálozás száma, az osztályokat átmenetileg bezárják, a betegeket fokozatosan hazaküldik, velük kapcsolatban a kórháznak már nincs felelőssége. Csak akkor nyitják meg újra a szülészeti osztályokat, amikor alapos takarítás, teljes ágynevelés és szellőztetés után biztonságosnak ítélik a helyzetet.

Beretzkyhez és Liebmannhoz hasonlóan a Rókus Kórházban, a Fleischer vezette osztályon kezdte nőorvosi pályáját Bruck Jakab (1845–1902) is – 1875-től majd az Erzsébet-fürdő főorvosa, jeles balneológusa. Diplomáját 1870-ben szerezte Pesten, 1870–1874 között Fleischer segédorvosa. Az ő hatására fordult a semmelweisi életmű tanulmányozása felé, 1878-ban pedig ő mondta az emlékbeszédet Fleischer felett, külön kiemelve, hogy a Rókus Kórház szülészeti osztálya teljesen a semmelweisi rendszabályok szerint működik. Bruck legjelentősebb és legmaradandóbb munkája – *Semmelweis Ignác Fülöp* cím alatt – 1885-ben látott nyomdai napvilágot (német változata 1887-ben). A kis kötet teljességében dolgozza fel Semmelweis életrajzát, értékeli életművét, annak minden állomását és vonatkozását. Nem véletlen, hogy a magyar és külföldi Semmelweis-kutatók kutatásainak kiindulópontja lett.

Bruck Jakab nemcsak a gyermekági láz Semmelweis-szel kapcsolatos vonatkozásait dolgozta fel, hanem szakirodalmi kutatással a 18. századtól kíséri nyomon a problémát. Statisztikai alapon vizsgálja meg az európai

⁵ Beretzky Endre: Orv. Hetil. 1876; 24. szám

helyzetet, a legjelentősebb – Berlin, Bécs és a többi német, valamint francia, angol – egyetemek helyzetét, bő szakirodalmi hivatkozásokkal. Figyelme főleg a bécsi szülészeti klinikákra összpontosul, a gyermekági láz kórokozójával kapcsolatban a szakvélemények elemzését is megadja. Semmelweis tevékenységét a legrészletesebben kíséri végig, majd azokat a vitákat értelmezi, amelyek Semmelweis megállapításával, a megelőzés módszertanával robbantak ki. Ezzel az alaposággal elemzi Semmelweis szakirodalmi tevékenységét, az első publikációktól a nyílt levelekig, külön figyelmet szentelve az *Aetiologia* című munkára. Munkájában teret adott a Semmelweis halála utáni húsz év eseményeinek, külön szólva Lister sebkezelési módszeréről, az ún. prioritási vitáról is. Bruck munkája valóban a Semmelweis halálát követő húsz év eseményeinek részletes összefoglalása és értékelése.

Ambró fellépése után megnövekedett a Semmelweis mellett kiállók tábora, akik közül kiemelkedett Fleischer József – munkatársai közül kerültek ki Semmelweis meggyőződéses hívei, az életmű szakszerű leírói. Fleischer munkahelye, a Rókus Kórház mellett, a kolozsvári orvossebészeti intézetben, majd 1873-tól a pozsonyi bábaképző intézetben a gyakorlatban is megvalósították a Semmelweis-féle elveket, és a pesti szülészeti klinikán is, Kézmárczky Tivadar fellépéséig, legfeljebb a megelőző rendszabályok szigorú betartásában voltak hiányosságok. A bábaképzés ügye is Semmelweis nevével összekapcsolva indult el a korszerű fejlődés útján.

A Semmelweis-doktrína igaza mellett foglalt álláspontot Alfred Hegar (1830–1914) freiburgi szülészprofesszor, jeles nőorvos, számos könyv szerzője, aki már az 1860-as évek nagy vitája idején is kiállt Semmelweis mellett. 1882-ben 50 oldal terjedelmű könyvében – *Ignaz Phil. Semmelweis. Sein Leben und seine Lehre* – plasztikus képet rajzolt Semmelweis egyéniségéről, felfedezéséről, küzdelméről, sőt tudományos értékelést ad a gyermekági láz kórtanáról és a korabeli tudományos értékelés hibáiról. Hegar úgy érezte, hogy az 1870-es évek derekán igazságtalanság történt Semmelweis emlékével, amikor az európai orvosi közvélemény Pasteur és Lister nagyságának ünneplése mellett megfeledkezett Semmelweis érdemeiről. Minthogy nem ismerte a magyar viszonyokat, így korábbi tanítványától, Tauffer Vilmostól (1851–1934) kért adatokat Semmelweisről. Tauffer lelkiismeretesen járt el, kikérte a szemész Hirschler Ignác (1823–1891) segítségét, aki írásban foglalta össze – saját emlékeiből – Semmelweis jellemrajzát. Talán Hegar munkája az egyetlen, amely előítéletektől mentesen, tárgyilagosan szól Semmelweis életművéről. Ugyanígy szól Semmelweis betegségről és haláláról. Kimondta, hogy Semmelweis nem elmebajban, hanem gennyvérűségben halt meg; megértéssel vázolta a betegség következtében megváltozott Semmelweis magatartását.

Hegar munkájának megjelenése sietette Bruck 90 oldalas Semmelweis könyvének kiadását is, ami valamennyi addig megjelent munkánál alaposabb, forrásmű. Ezek a

munkák csak előkészítették a négy évvel később kezdődő igazi Semmelweis-kultuszt, amelyet Semmelweis hamvainak exhumálása idézett elő.

A Semmelweis Emlékbizottság munkássága

A Semmelweis halálát követő két évtizedben – ezt bizonyítják Beretzky, Liebmann és Hegar felmérései – alapvető szemléletváltozás következett be az orvostársadalomban. Semmelweisnek a statisztikán kívül egyéb tudományos bizonyítékot nélkülöző előadásmódja nem tudta meggyőzni kora szüléseit a „bomlott szerves anyagok” fogalmával kapcsolatban. Nem mellékelte vegyi vizsgálatokat, mikroszkópos készítményeket sem. Semmelweis kortársai kitarítottak a gyermekági láz epidemikus eredete mellett. A fiatalabb generációk számára idővel megmagyarázhatatlanná váltak a miazma, a genius epidemicus és a hasonló fogalmak, amelyekre végül tudományos magyarázatot, főleg a „bomlott szerves anyag” vonatkozásában a bakteriológia adott. A gyermekági láz bakteriológiai magyarázatának gondolata érdekes módon a Karl Braun vezette bécsi I. sz. szülészeti klinikán született meg: Karl Mayerhofer, a gyermekágyasok méhüregében vibrioszerű képződményt talált, amelynek kórokozó szerepet tulajdonított. Kezdetben arra gondolt, hogy a kórterem levegőjében lebegő vibriók közvetítik a betegséget, de csakhamar rájött, hogy a vizsgáló orvos keze viszi a vibriókat a női szervezetbe. Ekörül is vita támadt, Waldeyer és Orth a gyermekágyasok vérében láncszerűen elrendeződött gömbölyű baktériumokat, streptococcusokat találtak, amelyeket Pasteur 1879-ben a gyermekági lázas betegek szerveiből és véréből kitenyésztett. Ezzel végleg tisztázódott a gyermekági láz kóroktana. Pasteur közleményében sajnos nem említette Semmelweis nevét, felismerését. Ennek is „köszönhető”, hogy két évtizednek kellett még eltelnie, egy új orvosnemzedéknek kellett eljőnie, hogy Semmelweis igaza mindenki előtt érthetővé váljon.

A „Semmelweis-kutatás” második nagy korszaka 1891-ben kezdődött, amikor Semmelweis hamvait a schmelzi temetőből Budapestre hozták és a Kerepesi temetőben, a Walther-család sírboltjában újra eltemették. A következő két hónapban az egyetem orvosi karán és az Orvosegyesületben egy-egy emlékbizottság alakult, amely Semmelweis-emlék végrehajtó bizottság néven egyesült, 18 évig működött. A bizottság nagy terveket állított maga elé: nemzetközi gyűjtésből szobrot állítani, díszsír faragtatni, emléktáblával ellátni Semmelweis tabáni szülőházát, egy kötetben kiadni Semmelweis összes munkáját, nemzetközi ösztöndíjat alapítani Semmelweis nevével, Semmelweis emberbaráti intézményt szervezni. A lelkesedés sajnos nagyobb volt, mint az adományok összegyűjtése, így a terveket csak fokozatosan lehetett megvalósítani.

Elsőnek a díszsír hely valósult meg, amelyet az 1894. évi budapesti VIII. nemzetközi közegészségügyi és demográfiai kongresszus alkalmából avattak fel. A kong-

resszuson Kézmárszky Tivadar (1842–1902), szülész-tanár mondott ünnepi emlékbeszédet Semmelweis felett, majd a prágai higiénikus, Ferdinand Hueppe/Hüppe (1852–1938) lelkes előadást tartott a „német” Semmelweis felfedezéséről. Idézte Listert is, aki elismerte Semmelweis prioritását a sebfertőzés elhárításának területén. Még ebben az évben Doby Jenő elkészítette Semmelweis arcképeinek rézmetszetét. Ettől függetlenül nagyon lassan haladt a program megvalósítása, a közadományozás kevésnek bizonyult a Semmelweis-szobor elkészítéséhez.

1905-ben megint az történt, ami az 1880-as évek elején: a bécsi Hartleben Kiadó megjelentette Fritz Schürer von Waldheim (1866–1935), a bécsi sebészeti klinika munkatársának, orvostörténésznek Semmelweis-monográfiáját: *Ignaz Philipp Semmelweis, sein Leben und Wirken, Urteile der Mit- und Nachwelt*. Ha nem is válaszként, de 1906-ban látott nyomdai napvilágot Győry Tibor (1869–1938) orvostörténész szerkesztésében Lipcsében a *Semmelweis összegyűjtött munkái* magyarul, Győry előszavával és bevezető tanulmányával. Nem sokkal később az Akadémiai Kiadó gondozásában németül is megjelent az előbbi munka. A Semmelweis-kiadványok és -rendezvények motorja Győry Tibor volt, akiről Benedek István 1965-ben a következőket írta: „Győry Tibor inkább apostola volt Semmelweisnek, mint kutatója. Harciasan kiállt érte, ha meg kellett védeni. Főként magyarságát és prioritását védelmezte, miként ez a század első éveiben oly divatos volt.”⁶

Az ünnepi sorozatot egy nemzetközi Semmelweis-konferencia vezette be, amelynek csúcspontja az Erzsébet téren a Semmelweis-szobor – Stróbl Alajos munkája – felavatása lett, valamint emléktáblával jelölték meg Semmelweis Ignác tabáni szülőházát. Az 1898-ban alapított Budapesti Orvosi Kaszinó – Tauffér Vilmos javaslatára – az 1870-es években jelentős Semmelweis-kutatásokat végző Liebmann Mór elnöksége idején – Semmelweis-emlékserleget alapított, a kitüntetettnek viszont emlékelőadást kellett tartani.⁷

A megemlékezések a sajtónak is külön „feladatot” adott: beszélgetést közöltek Semmelweis Ignác özvegyével, elsősorban a halál körülményeit vizsgálták. Ekkor került az érdeklődés középpontjába a zirci születésű Semmelweis Károly (1871–1934) szülész-nőgyógyász, a zirci kórház főorvosa, aki 1895-ben szerzett orvosi diplomát a pesti orvosi karon, majd három esztendő telt el – sebész- és nőorvosi szakorvosi oklevél megszerzése miatt – a Rókus Kórházban. Semmelweis Károly büszke volt, hogy ugyanazon a folyosókon és lépcsőkön járhatott, mint nagy névrokona. Nem vallotta magát vérrokonnak, de ettől függetlenül sokan a zirci Semmelweis családdal való kapcsolatot keresték. /Sokszor szerepelt a

sajtóban a zirci származású Semmelweis Mátyás ácsmeszter neve is, aki Budapest Belvárosának átépítésénél sok épület tetőszerkezetének munkálatait irányította. Talán ez készítette Horváth Konstantin zirci cisztercita paptanárt, hogy könyvförmében megjelentesse a zirci Semmelweis-család másfél évszázados történetét.

Ünnepek után, ünnepek előtt

Az első világháború tíz évre befagyasztotta, a második teljesen megszüntette ezeket a Semmelweis-ünnepségeket. Viszont 1928-tól hagyománnyá vált, hogy július 1-jén a pesti orvosi kar dékánja, a tanári kar, a tudományos társaságok vezetői megkoszorúzták Semmelweis Ignác Erzsébet téri szobrát, amely alkalmat adott a megemlékezésre. 1938-ban játékfilmet készítettek Semmelweisről. 1948-ban, a magyar szabadságharc centenáriuma – ahogy a kor megkívánta – „megalkották” a forradalmár Semmelweis alakját, abban a filmben, amelyben Apáthy István ragyogóan megformálta Semmelweist, de a bécsi forradalmi jelenetek félresikerültek. Fekete Sándor (1885–1972) professzor, jeles nőgyógyász, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum első igazgatója, az 1960-as évek végén hosszú tanulmányban⁸ cáfolta az előbbi képet. Naptári pontossággal feltárta a bécsi „forradalmi napok” történéseit: ezek a napok és hetek voltak Semmelweis szakmai életében a bizonyítási korszak, amikor figyelme csak a gyermekágyi láz kórtanára összpontosult.

Hidvégi Jenő *Semmelweis életéről, munkásságáról* című könyve 1950-ben jelent meg, amely inkább az ismeretterjesztés körébe tartozik, csakúgy, mint Kertész Róbert *Az anyák megmentője, Semmelweis Ignác életregénye* (1941) ismeretterjesztő füzet.

Semmelweis halálának századik évfordulójának tiszteletére az UNESCO az 1965. évet Semmelweis Évnek nyilvánította. Ezen apropóból a Magyar Tudományos Akadémia nemzetközi részvételű ünnepi ülést szervezett, amelyre a világ minden tájáról érkeztek előadók. Az ünnepi ülés során avatták fel Semmelweis szülőházában a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot, kertjében alakították ki Semmelweis hamvainak végső nyughelyét. Erre az alkalomra jelentette meg az Akadémiai Kiadó Gortvay György és Zoltán Imre *Semmelweis élete és munkássága* című könyvét, amely hatalmas jegyzetapparátussal és szakirodalmi mutatókkal kíséri végig Semmelweis életét, munkásságának mindegyik állomását, betegségének és halálának körülményeit és a Semmelweis-doktrína történetét. Később a könyv angol nyelven is megjelent.⁹

Az évforduló kapcsán – szakfolyóirati szinten – számos Semmelweis-kutatónál az érdeklődés középpontjába Semmelweis betegsége és boncjegyzőkönyve került.

⁶ Benedek István

⁷ Kapronczay Katalin, Kapronczay Károly: Semmelweis Ignác emlékezetére – 150 évvel halála után. In: Monos Emil (szerk.) Semmelweis Kiadó, Budapest, 2015; pp. 182–188.

⁸ Fekete Sándor

⁹ Gortvay György, Zoltán Imre: Semmelweis élete és munkássága. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

Még 1865-ben, az *Orvosi Hetilap* leközölte Scheuthauer Gusztáv és Meyert Tivadar boncjegyzőkönyvét¹⁰, amely mindig témája lett a Semmelweisszel foglalkozó kutatóknak. Mindketten jelen voltak Semmelweis felboncolásánál, feltehetően a kórboncnok professzor, Rokitsanszky engedélyével adtak át egy szöveget az *Orvosi Hetilap*-nak. Az orvostörténetírás ezt hiteles szövegnek vélte, soha senki nem kételkedett ennek eredetiségében. Ez ugyan nem közölt külsérelmi sérülésekre vagy a paralizisre utaló leírásokat. 1944-ben a bécsi egyetem orvostörténeti intézetében olyan tanulmány látott nyomdai napvilágot, amely egy-két ponton ellentétes a Scheuthauer-féle leírással. Erre az ellentmondásra kerestek többen választ, de ehhez szükség lett volna a Bécsben őrzött eredeti boncjegyzőkönyvre, legalábbis megtekintésére. A Bécsi Orvostörténeti Intézet – ahol őrzik a Semmelweisre vonatkozó összes iratanyagot – mereven elutasított minden érdeklődőt, az iratot elveszettnek mondta. Az 1950-es években Darvas István – több kiváló Semmelweis-tanulmány szerzője – megkísérelte felderíteni az ellentmondásokat, ő is eredeti formában akarta tanulmányozni a boncleírást, de sikertelen lett minden próbálkozása. Kudarccá vált Haranghy László és Regöly-Mérei Gyula hasonló próbálkozásaira is. Végül az 1865. évi és az 1944. évi alapvetésnek számító nyomtatott szövegekből vontak le következtetéseket Semmelweis betegségével és halálával kapcsolatban. Amikor Semmelweis maradványait 1963-ban exhumálják a Kerepesi temetőben, Bartucz Lajos,^{11,12} Haranghy László¹³ és Regöly-Mérei Gyula^{14,15} külön-külön is, majd együtt is megvizsgálta a csontmaradványokat. Erről külön jegyzőkönyvet írtak alá, bár nem tudták megmagyarázni (csak feltételezéseket közöltek) a már említett két korábbi publikáció ellentmondásaival kapcsolatban. Ekkor válik terebélyessé a Semmelweis-irodalom: feldolgozzák Semmelweis pesti és bécsi tanulmányainak körülményeit, kapcsolatait más egyetemekkel, a pesti orvosi iskolával, stb. Az egyik csúcs Benedek István *Semmelweis és kora* című, 1973-ban meg-

jelent könyve¹⁶, amely rendkívüli alaposággal, elemző módon követi nyomon Semmelweis életútját, elemzi és értelmezi munkásságát, kora orvostudományát, feltárja azokat az okokat, ami miatt Semmelweis kortársai nem értették a gyermekágyi lázzal kapcsolatos felismerését. Ezzel az elemző módszerrel tárja fel Semmelweis utóéletét, a halálát követő majd száz esztendő szakmai történeteit.

Az 1970-es évek Semmelweisszel kapcsolatos eseménye, amikor Silló Seidl Györgynek sikerült Bécsből megszereznie Semmelweis eredeti boncjegyzőkönyvét és egy szakmai bizottság megkísérelte végleg meghatározni a halál okát. Silló Seidl megjelentette – magyarul és németül egyaránt – *Az igazság Semmelweis halála körül* című könyvét, amelyben Semmelweis magyar barátait és pályatársait azzal vádolta meg, hogy „összeesküdtek” Semmelweisszel szemben, a bécsi elmeorvostudomány intézetbe zárták, ahol meggyilkolták. Sajnos e téves felvetésnek ma is vannak követői, időről időre visszatér a bulvársajtóban. A német nyelvű szakirodalomban jelentős munka Karl Semmelweis *Ignaz Philipp Semmelweis, Retter der Mütter* című, közel 500 oldalas könyve, amely gazdag szakirodalomra, levéltári kutatásokra épülve írja meg Semmelweis életét és munkásságát. A szerző munkájában felhasználta édesapja, id. Semmelweis Károlynak, a jeles művelődéstörténésznek családtörténeti kutatásait is. Ez a genealógiai munka egészen 1570-től követi nyomon a Semmelweis család mindegyik ágának történetét. Ez abból a szempontból is lényeges, mivel a hazai szakirodalom már figyelmen kívül hagyta a burgenlandi Semmelweis család 19–20. századi történetét.

Az elmúlt két évtized Semmelweis-irodalmának jeles munkája az orvosgenetikus Czeizel Endre *Tudósok, gének, tanulságok. A magyar természettudós géniuszok családfaelemzése* (Galenus Kiadó, 2006) című könyve, amelyben a tehetség szempontjából vizsgálja a tabáni Semmelweis családot, illetve Semmelweis Ignác leszármazottait. Családtörténeti szempontból lényeges Kapronczay Károly *A Semmelweis család története* (Semmelweis Kiadó, 2008) című kötete, amely nem kizárólag Semmelweis Ignácra összpontosít, hanem a kismartoni, zirci, tabáni családokra is, amelyek közül csak a kismartoni és a tabáni Semmelweiseket köti össze a vérrokonság.

(Kapronczay Károly dr.,
e-mail: k.kapronczay@freestart.hu)

¹⁰ Scheuthauer Gusztáv, Meyert Tivadar: Semmelweis Ignác tanár holt testének vizsgálata. *Orv. Hetil.* 1865; 9: 763–768.

¹¹ Bartucz Lajos: Semmelweis négyszeri exhumálása. *Természettudományi Közlemények*, 1965.

¹² Bartucz Lajos: Antropológiai és személyazonossági vizsgálatok Semmelweis Ignác csontvázán. In: *Paleopathológia III. Medicina Kiadó, Budapest, 1966*, pp. 521–561.

¹³ Haranghy László: Semmelweis Ignác betegsége kórbonctani szempontból. *Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei*, 1960; 18: 29–36.

¹⁴ Regöly-Mérei Gyula: Semmelweis Ignác betegsége orvostörténeti megvilágításban. *Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei*, 1960; 18: 13–28.

¹⁵ Regöly-Mérei Gyula: Semmelweis betegségének patológiai rekonstrukciója a katamnesztikus elemzés és paleopatológiai vizsgálat alapján. *Orvostörténeti Közlemények*, 1970; 55–56: 37–64.

¹⁶ Benedek István: *Semmelweis és kora*. 2. bővített kiadás. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.